

Didelis įnašas į verstinę literatūrą

Tarp senosios kartos vertėjų reikšminga vieta priklauso Pranui Povilaičiui. Verstinė literatūra keliis dešimtmečius — didesnę amžiaus dalį — buvo jam pagrindinis nelengvų dienų rūpestis. Vienas pirmųjų vertėjų profesionalų, vertęs žymiųjų rašytojų prozos knygas, jau prieš karą jis keltas pavyzdžiu kitiems. Jo pateiktos knygos buvo palankiai vertinamos, o jis pats vieno kritiko pavadinamas „sąžiningiausiu vertėju“. Poetas H. Radauskas, šiaip jau pagyrimu nešvaistantis žmogus, apie F. Dostojevskio „Idioto“ vertimą (I—VI kn., 1939) rašė literatūros žurnale: „Aplamai imant, nežiūrint į negausius trūkumus, vertimas atliktas rūpestingai. Vertėjas, net ir sunkiausias vietas versdamas, parodė nemenką rusų kalbos mokėjimą, abejotinų vietų gerą supratimą ir stengési, kiek tai buvo galima, perduoti lietuvių kalba nervingą Dostojevskio prozos ritmą. Mūsų knygų rinką užplūdusiame blogiausios rūšies vertimų tvane Povilaičio darbas yra „šviesos spindulys tamsybės karalystėje“.¹

Suėjus daugiau kaip dviem dešimtimis metų nuo aktyvaus vertėjo mirties, jo vardas daug kam, deja, mažokai pažįstamas, o kitiems ir visai nepažįstamas. Taigi iš dalies nežinoma ir kas mūsų vertimai buvo seniau, kiek jie paūgėjo ir kieno rūpesčiu brendo.

*

Pranas Povilaitis² gimė 1900 metų liepos 13 d. Šunkarių (oficialiai — Valākbūdžių) kaime, Šakių aps. Augės didelėje valstiečių šeimoje (buvo dyvliktas vaikas), pradžios mokyklą éjo Slavikuose, o 1911 m. išstojo į Vilka-

¹ Dienovidis, 1939, Nr. 2, p. 102.

² Smulkesnių biografinių faktų mielai suteiké P. Povilaičio artimas giminietas „Vagos“ leidyklos redaktorius Juozas Naujokaitis, šalia tiesioginių atsakymų leidęs pasinaudoti savo rankraščiu „Keli štrichai Prano Povilaičio portretui“.

viškio gimnaziją. Neramiais laikais jam teko pereiti keliais vidurines mokyklas. Tik prasidėjus karui, mokslo testi išvažiavo į Vilnių, kur buvo perkelta Vilkaviškio gimnazija. 1915 m. kartu su kitais moksleiviais buvo evakuotas į Voronežą ir čia trejus metus mokėsi lietuvių pabégelių vaikams įkurtoje gimnazijoje.

Voroneže lietuvių kalbą dėstė Jonas Jablonskis. Tuo metu rengdamas chrestomatiją „Vargo mokyklai”, kalininkas, matyt, tarp kitų mokiniių į vertėjus buvo įtraukęs ir Povilaitį. Povilaitis viename savo vertimų sąraše mini, kad pirmas jo vertimas 1916 m. buvęs išspausdinatas toje chrestomatijoje (nenurodoma, kas jo išversta). Vėliau, jau išėjęs į tikrus vertėjus, prisimindavo, kad pirmąsias vertimo pamokas gavęs iš Jono Jablonskio.

1918 m. vasarą aštuoniolikametis jaunuolis grįžo į Lietuvą; rudenį įstojo į Marijampolės gimnaziją, kur baigė aštuntą klasę. Tie patys neramūs laikai ji pastūmėjo į karinę tarnybą. Kelerius metus tarnavo kariuomenėje, bet, veikiausiai tuo darbu bodėdamasis, 1923 m. dar įstojo į Lietuvos universitetą. Neilgai trukus, susirgo sunkia plaučių tuberkuliozės forma, tad, išėjęs iš kariuomenės į dimisią kapitono laipsniu ir nutraukęs studijas, išvyko į užsienį gydytis. Taisé sveikatą Italijoje (6 mén.), Vokietijoje (11 mén.), Prancūzijoje (3 mén.) ir Šveicarijoje (2 mén.); gydési ir garsioje Davoso sanatorijoje. Svetur būdamas, išmoko vokiečių, prancūzų ir italių kalbas. Turinti tokį kapitalą J. Murkā, vienas iš pirmojo Jablonskio vertėjų būrelio narių, vėliau mokyklinių chrestomatių bei vadovelių autorius, labai skatinės atsidėti vertėjo darbui. Nedaug kas tada mokėjo net keturias svetimas kalbas!

Sanatorijose išbuvo su mažomis pertraukomis nuo 1924 iki 1931 m. Gydymosi laikotarpiu išvertė A. Dode (*Daudet*) „Laiškai iš malūno” (1930). Grįžęs į Lietuvą, vis dėlto dar kibo toliau į teisę. 1936 m. baigė klausyti Teisių fakulteto teisés kursą, tik baigiamųjų egzaminų neblaikė.

Pasiligojės, po sunkios plaučių operacijos, jautési nepajégsiąs dirbtį kur nors administracinį darbą. Taigi ap-

sižiūrėjo nuošalų kampą Jūréje (dabar Kapsuko raj.), prie pat miško, šalia geležinkelio stoties; čia nusipirko sklypą ir 1936 m. pasistatė namą — įsikūré visam likusiam gyvenimui. Vienuma, ramybę, pušyno oras, pašonėje Kaunas — palankios sąlygos tyliam, produktyvesniams, susikaupimo reikalingam darbui. Prieikus literatūrinį ryšių, netoli ese gyvas literatūrinis gyvenimas laikinojoje sostinėje — visada greitai galima pasiekti miestą, kur susitiksi su rašytojais ar leidėjais. Naujas Jūrės gyventojas dažnai važinėjo į Kauną. Ir į Jūrę važiavo rašytojai, vertėjai, leidyklų žmonės. Netrūko pažinčių, ir jų kaskart gausėjo.

Prieš karą, daugiausia Jūréje, išvertė keliolika knygų: be minėtos A. Dode „Laiškai iš malūno“, dar to paties autoriaus „Taraskono Tartarėnas Alpése“ (1936), M. Bareso „Sodas prie Oronto“ (1934), V. Hugo „Vardienai“ (I, III, V t., 1935—1936), A. Miuntés „San Michelés knyga“, 2 t. (1937) ir „Knyga apie žmones ir žvėris“ (1940), A. Fogacaro „Senovinis pasaulėlis“, 2 t. (1939), J. Roto „Radeckio maršas“, 3 t. (1940).

Pirmaisiais tarybiniais metais įgudusiam vertėjui darbo nereikėjo ieškotis: „Siunčiu Jums «Сказки народов СССР», — rašė LTSR Rašytojų organizacijos biuro pirminkinas.— Sėskite ir verskite jas. Dėl leidėjo galite nesirūpinti — jis bus. Šias pasakas išleis Lietuvos valst. knygų leidykla“³.

Salia „Rinktinį Tarybų šalies tautų pasakų“ (išl. 1941), tuo pat metu išvertė B. Franko „Servantesą“ („Cervantes“; išl. 1941). Pradėjo versti M. Šolochovo „Tykūji Donai“. LTSR valstybinė leidykla buvo jam pavedusi versti romano III ir IV tomas (pirmieji tomų duota kitam vertėjui).

Kai prasidėjo karas, trečias tomas jau buvo išpusėtas. Ką daryti — sustoti vertus ar varytis toliau? Tada ne vienas pakartotinai skaitė nacių metamą iš bibliotekų L. Tolstojaus epopéją „Karas ir taika“, kurios analogijos ir istoriosofinė mintis pranašavo neišvengiamą Hitlerio kariaunos žlugimą. Ir Povilaitis sakosi buvęs įsitikinęs,

³ P. Cvirkos laiškas P. Povilaičiui 1940.IX.1.—LKLIR, F 66 -26.

kad anksčiau ar vėliau „Tarybinė armija išvys okupantus ir išlaisvins šalį”, — tad „Tykųjį Doną” vertė toliau. Tarnavo laisvai samdomu neetatiniu raštininku vienos miškų urėdijoje. Mat maisto kortelė buvo reikalinga ir, be to, saugumas tikresnis. Ne visi gi tikės žmogumi, kuris karo metais niekur nedirba ir gyvena lyg tyčia miško zonoje. Ką jis čia iš tikrujų veikia ir su kuo santykiauja? Urėdas atsitiktinai atsiradusio valdininko į darbą įstaigoje nespaudė, leisdavo padirbęti namie. Taigi neetatinis raštininkas, pakaukšėjęs skaitytuvas erdvėmetrių ir kietmetrių kalkuliacijas, sėsdavo kasdien prie „Tykiojo Dono”. Jam pačiam tai buvo tikra atgaiva, okupacinei tikrovei savotiškas iššūkis. Romano III tomą baigė versti per kelis mėnesius, o paskui išvertė IV tomai. Po karo leidykla jam atidavė versti ir abu pirmuosius tomus.

Tarybiniais metais, įsibėgėjus vertimų darbui, Povilaičiui nebuvo kada daugiau atskivépti — dirbo kad ir su nestipria sveikata, kuriai ne į gera éjo didesnis jégų eikvojimas. Vertė vieną knygą po kitos ar rengé naujus jų leidimus, kelias knygas suredagavo, parašé keliolika vertimų recenzijų ir apžvalginių straipsnių apie vertimus. Kartais dirbdavo negaluodamas ir gulédamas lovoje — turéjo specialų pultą, uždedamą ant lovos kraštų. Vertėjo darbas fiziškai néra lengvas, juo sunkesnis jis buvo silpnasveikačiam vertėjui. Tik dėl to jis nedarė sau kokių nuolaidų ir stengési darbą atlikti kaip reikiant, nieko nepraleisdavo galutinai neišsiaiškinęs. Leidykloje visą laiką garséjo savo kruopštumu ir tikslumu.

1950 m. darbščiam vertėjui prasidéjo aštri ligos krisé. Birželio antroje puséje buvo nuvykęs į Kulautuvos tub. sanatoriją, kur tikéjosi pailséti ir atsigriebti po keilių savaičių sirgimo žiemos méniesiais. Tačiau išėjo kitaip: „Kiekvieną dieną jaučiuos blogiau, kairéje plaučių puséje prasidéjo griuvimo procesas, o dešinéje atsirado patamséjimas ir karkalai, tai irgi tuo pačiu gresia”, — rašė Rašytojų sąjungos pirmininkui⁴. Pažymétinas Rašytojų sąjungos valdybos jautrus reagavimas ir nuoširt-

džios pastangos padéti į bédą patekusiam vertėjui (pirmininkas ir kiti valdybos nariai rūpinosi ne visada lengvai gaunamais vaistais, kelialapiais ir kt.). Kelis méniesius iš eilés sunkus ligonis buvo gydomas Kulautuvos ir Romainių sanatorijose. Po ilgesnio intensyvaus plaučių gydymo pavargo širdis.

Mokédamas tvardytis, įgudęs vertėjas ir su mažesnémis jégomis nesibaidé darbo ir, vos tik sveikatai kiek pasitaisius, vél imdavo versti. Taigi ir sanatorijoje gydydamasis, ir namie ligonio teisémis ilsédamas, prašydavo leidėjus siusti darbo. Tuometinis leidyklos vertinės literatūros redakcijos vedéjas Kazys Jankauskas rašé jam, draugiškai pabardamas: „Na ir rabiota Patsai Velnių ten koks kitas ligonis verstų tokiomis sąlygomis, kada reikia vien tiktai sveikata rūpintis. Juk Patsai turbūt verti ne dėl pinigo, o tam, kad paliktum pédsaką „žmogumi buvęs”. Tai gražiausia. <...> Tai didelis, labai naudingas kultūros darbas, tokie žmonės itin reikalingi liaudžiai⁵. Bičiuliškais patapnojimais per petį P. Povilaitis galéjo būti patenkintas, tik gal mažumą nesutiko dėl tų „pédsakų”, nes jeigu jau dera žmogui po savo gyvos galvos palikti kokius pédsakus, tai reikia juos palikti kuo ryškesnius.

Taip be didesnės atvango dirbo dar kelerius metus. 1957 m. vertė, pasidalijęs su E. Viskanta, A. Moravijos „Romos apsakymus“. Jau senokai buvo atitrükęs nuo italų kalbos, ir naujas sąlytis su ja nebuvo lengvas. Guodési, kad ir italų kalba ne tokia jau lengva, ypač jos sintaksé, kur sakinį dažnai reikia iš esmés perdirbti. Sioussyk versdamas gerokai išvargo, ištiko jį aštrus stenokardiujos priepluolis. Priepluoliams kartojantis, buvo paguldytas į Kauno respublikinę kliniką ligoninę. Klinikos po kurio laiko ji pasiuntė į sanatoriją Druskininkuose. Tik spéjus į kurortą atvykti, birželio 19 dieną vél priepluolis, ir šis buvo lemtingas.

Tarybiniais metais Povilaitis išvertė (arba pakartojo) keliolika prozos veikalų iš rusų, prancūzų ir italų

⁴ K. Jankausko laiškas P. Povilaičiui 1951.III.11.—LKLIR, F 66—31.

⁴ P. Povilaičio laiškas J. Šimkui 1950.VI.26.—LKLIR, F 66—26.

kalbu: „Tarybų šalies tautų pasakos“ (antras leidimas, 1944), M. Šolochovo „Tykasis Donas“, 4 t. (1945—1947), M. Gorkio „Artamonovai“ (1948), „Klimo Samgino gyvenimas“, 4 t. (1950—1951), „Trejetas“ (1954), L. Leonovo „Sotė“ (1948), L. Tolstojaus „Ana Karenina“, 2 t. (1948), V. Hugo „Vargdieniai“, 4 t. (1955), A. Moravijos „Romas apsakymai“ (1958), A. Gerceno „Praeitis ir godos“, 4 t. (1958).

Kai žvelgi vertėjo bibliotekoje į gražiai išrikiuotas jo verstas knygas — daugiau kaip 30 tomų (su naujais leidimais, kuriuos jis taip pat sąžiningai taisydavo, bus apie 40), stebies neatsistebėdamas jo darbų gausa. Tai padarė iš sunkios ligos pakilęs, neatstatomai sumenkusių jėgų žmogus, kuris ir likusių gyvenimo dalį turėjo taip pat dirbti, balansuodamas tarp senų nesveikatų, naujų ligų ir ilgesnių ar trumpesnių pagerėjimų. Pagerėjusią sveikatą ir šviesesnes dienas jis mokėjo maksimaliai išnaudoti. Visi jo darbai — tai valingo žmogaus žygiai, kuriais galėtų didžiuotis ir sveikata žydintis vyras.

Jūrėje jautrios paramos reikalingam darbininkui į galą gyvenimo padėjo jo seserėcia E l e n a S p u r g a i t ē (1924—1971). Ji perrašinėjo rankraščius, palaikė kontaktus su leidykla ir redakcijomis, tvarkė jo didelę biblioteką (per keliis tūkstančius tomų). Tarp knygų subrendo ir jos pačios literatūriniai užsimojimai. Kartą apsilankiusiems leidyklos redaktoriams Povilaitis džiaugėsi jos mėginimais; saké turinti parašiusi ir neblogą didesnę pasaką, tik neišdrįstanti rodyti savo kūrybos leidyklai, nors jis ir raginės. Pagaliau, vaikų literatūros puoselėtojos Aldonos Liobytės drąsinama ir palaikoma, iškilo nauja rašytoja, vaikų literatūrą praturtinusi nuotaikingomis knygėlėmis: „Kiaunės dvaro nebéra“ (1958), „Ligonéliai“ (1959), „Žaliapükė“ (1959), „Jūreivis Baltrušas“ (1969); liko dar nespausdintų rankraščių.

Po P. Povilaičio mirties E. Spurgaitė perdavė rankraštinį vertėjo palikimą Lietuvių kalbos ir literatūros institutui, o visa kita (kolekcijas, knygas...) iki savo dieñų pabaigos išlaikė vietoje, kaip buvo — susidarė lyg ir neoficialus vertėjo memorialinis muziejus.

*

Povilaitis paliko savo, kaip vertėjo, vardą prie žymijų rašytojų knygų. Taip yra pirmiausia dėl to, kad mokėjo verstinės knygas pasirinkti, kai tas pasirinkimas buvo galimas: neplaningoje privačių knygų leidėjų praktikoje apskritai buvo iþprasta leisti tai, kas pačių vertėjų siūloma versti arba kas jau išversta atnešama. Žmonės rinkosi versti ir nebūtinai verstinus dalykus — antraeilių, trečiaeilių ar visai menkų rašytojų atsitiktinai į rankas pakliuvusias ir pigiam publikos skonui pataikaujančias knygas. Povilaitis vertė autorius, kuriuos reikia turėti savo literatūroje ir kurie kuo nors gali prisdėti prie originaliosios literatūros ugdymo. A. Dode, F. Dostoevskis, V. Hugo, L. Tolstoju... — vardai, kurių nereikia rekomenduoti.

Keli vardai ne tokie žymūs, bet ir tie néra mažaverčiai. Sakysim, A. Miuntė (*Axel Munthe*, 1857—1949), švedų gydytojas ir rašytojas, ilgokai gyvenęs Italijoje, buvo plačiai išgarsėjęs knygomis „San Mikelés knyga“ ir „Knyga apie žmones ir žvėris“.

Italas A. Fogacaras (*Antonio Fogazzaro*, 1842—1911), be abejo, ne iš pačių žymijų, bet vis déltą žinomas ne vien Italijoje ir verčiamas į kitas kalbas. Povilaiti jis galbūt patraukė gilesnio vidinio gyvenimo ieškojimais.

M. Baresas (*Maurice Barrès*, 1862—1923) savo metu buvo gretinamas šalia pačių didžiųjų prancūzų literatūros kürėjų — A. Franso, P. Burže, A. Žido, R. Rolano, M. Prusto... Didelio stilisto romano „Sodas prie Oronto“ vertimas buvo iš dalies atspara prieš gausiai tuo metu plūstančius į mūsų literatūrą netikusio skonio ir prastos kalbos vertalus.

J. Rotas (*Joseph Roth*, 1894—1939) — austrijų rašytojas; antimilitaristiniuose romanuose vaizduoja vidaus gyvenimo sugriuvimą grįsusiu iš Pirmojo pasaulinio karo frontų. Povilaitis išvertė jo geriausią romaną „Radeckio maršas“, kur rodomas karininkų šeimos kelių kartų gyvenimas Austrijos-Vengrijos imperijos žlugimo fone.

Kaip matyti, ir mažai žinomi lietuvių skaitytojui vardi turi tokią bruožą, kurie paskatino vertėją jų knygas versti į lietuvių kalbą. Cia reikia dar pridurti, kad

prieškariniais metais Povilaitis paskelbė ir keliausdešimt smulkesnių vertimų žurnaluose: Blasko Ibanjeso, G. D'Anuncijo, T. Hardžio, Dž. Henrio, Ž. Romeno, Ž. Siupervilio..., Bunino, M. Zoščenkos ir kt. novelių, didesnių kūrinių fragmentų ir straipsnių.

Tarybiniais metais buvo siūloma jam versti ir jo vertinami tik geri autorai: A. Gercenas, M. Gorkis, A. Moravija, L. Leonovas, M. Šolochovas. Dėl didelio vaizduojamosios medžiagos įvairumo ir dėl kalbinių bei stilistinių priemonių sudėtingumo tų autorų vertimuose reikėjo daug kantrybės, atidumo, sugebėjimo ieškoti dalykiškai ir meniškai kuo tiksliesniu atitikmenę. Povilaičiui tą savybę netruko. Ir „Tykiajame Done“, ir „Sotéje“, ir „Praeity ir godose“ teko jam tiesiog rungtis su sunkiai įveikiamomis raiškos priemonėmis. Čia pacituosime ištrauką iš leksikografo Ch. Lemcheno „Praeities ir godų“ recenzijos:

„Šio žymaus rusų rašytojo ir revoliucionieriaus meninės autobiografijos perteikimas yra vertėjui garbingas, bet kartu ir atsakingas uždavinys. P. Povilaičio duotas vertimas yra aukšto lygio — džiugu, kad toks atsakingas veikalas pateko į geras rankas.

Vertėjas puikiai moka rusų ir lietuvių kalbas, dirba kruopščiai... Šiame vertime yra nemaža senos buities ir istorinių dalykų pavadinimų, kuriuos vertėjas, kruopščiai nustatęs jų reikšmes, mano manymu, vykusių perteikę lietuvių kalba. Vertėjo kalba žodinė, niuansuota; kur reikia, jis saikingai nutolsta nuo pažodiškumo. Bendras vertimo įvertinimas, mano nuomone, gali būti tik vienas: neabejotinai geras.“⁶

Pokariniais metais daug buvo kalbama apie verčiamo teksto tikslumą. Povilaitis domėjos šiuo klausimu teoriškai — gyvai sekė, kas rašoma rusų vertimų teoretiškų, ir turėjo susidares blaivią pažiūrą praktikai. Ją išdėstė viename rašinyje, rodos, niekur ištisai nepaskelbtame, gal rašytame kokiam pasitarimui ar seminarui⁷. Cia jis pabrėžia, kad skirtinges literatūros šakos — publicistika, mokslinė proza, grožiniai kūriniai — turi savo

ypatybes, ir jų vertimo kelias yra skirtinas. „Kas gali būti tikslu ir teisinga mokslinio ar dalykinio teksto vertime, gali netikti grožinės literatūros vertimui, kur tikrasis tikslumas neretai reikalauja nukrypti nuo pažodišnio perteikimo.“ Toliau šitaip konkretinami mokslinės ir grožinės prozos vertimų skirtumai: „... moksliniam tekstu būdingas termino vaidmuo ir terminologijos normų atitikimas vienoje ir kitoje kalboje, o frazės konstrukcijos tikslas yra aiškiai ir išsamiai perteikti mintij,— todėl tokiam vertime galima skaldyti sakinius, pergrupuoti dalis, sujungti kelis sakinius į vieną. Grožinės literatūros kūriniams būdingas paveikslas vaidmuo, didžiausias įvairumas kalbinių priemonių tam paveikslui sukurti, sakiniu kaip visumos vienovė...“⁸

Tarybiniai vertimo teoretikai terminą *tikslumas* dabar vengia vartoti: „Tuo išreiškiamas iš esmės teisingas principas, kad negali būti jokių formalinių atitikmenų tarp skirtinės kalbos tekstu. Vietoj žodžio „tikslumas“ grožinio vertimo reikalui yra iškelti „adekvatum“ ir „pilnvertiškumo“ terminai.“⁹

Sitokiais samprotavimais mūsų vertėjas nepretendavo savarankiškai teoretizuoti. Tai žinomo vertimų teoretiko A. Fiodorovo teiginių atgarsiai — Povilaitis juos pasakoja ar gal tiesiog verčia. Svarbu tai, kad jis stengési eiti kartu su vertimų teorijos pažanga; antra, toji teorija padėjo jam kratytis pažodiško vertimo metodu ir sukti į kūrybišką vertimą.

Povilaitis uoliai plėtė savo stiliaus priemonių išgales, su dideliu atsidėjimu papildinėjo leksikos ir sintaksės atsargas, rinkosi, kas reikalinga vertimo darbui (vertėjas greitai pajunta, ko trūksta), ypač sunkesnius atvejus sprendžiant.

Trūkstamoms raiškos priemonėms žymėtis buvo pasirinkęs bene patį parankiausią sau būdą — ne kartoteką, bet tiesiai žodyno papildymus. Taigi į J. Barono „Rusų—lietuvių žodyną“ (1932) palapiui pridėjo tiek pat tuščių lapų, kiek ir spausdinto teksto, ir naujai knygą irišo;

⁶ LKLIR, F 66—21.

⁷ Apie vertimo tikslumą.— LKLIR, F 66—16.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

prireikus patogu buvo tinkamoje vietoje įrašyti tai, kodar nėra žodyne. Pirmiausia sutraukė filosofijos terminus, dalį botanikos terminų, įtarpliojo reikalingus sinonimus (lietuviškus ir rusiškus), pagaliau pasuko ir į sunkiai verčiamą atvejų — atskirų frazių — fiksavimą. Rašė, kaip atskiri žodžiai įvairiame kontekste verčiami,— ką yra pasiekęs pats ir ką išidėmétina pastebėjęs redaktorių darbuose (vienur kitur šaltinius nurodinėjo — E. V., V. P., K. J., A. Z., A. Tiešis...). Šis įdomus, su retu kruopštumu rašomas vertimų praktikos „sąvadas“ dar kartą patvirtina mintį, kad vertimai Povilaičiui buvo tikrasis, pilnavertis gyvenimas.

*

Kiek tik atspėdamas nuo savo darbų, darbštusis vertėjas rodė pažymétino atidumo kitų vertimams. Per keletius metus (1947—1952) parašė 18 recenzijų ir apžvalginių straipsnių apie vertimus, kitais metais net po keturių penkias recenzijas. Iki šiol toje srityje jis dar nėra pralenktas, ir kažin ar greitai bus kas jį pralenkia. Pareigingas vertimų recenzentas rašė daugiausia „Literatūroje ir mene“. Rašytojų laikraščiui tada rūpéjo, kad gausiai ir sparčiai tempais leidžiami vertimai, svarbi literatūros proceso šaka, nebūtų menki ir amatininkiski; juos pasverti ir pakoreguoti gali rimta kritika. Dėl to dalis recenzijų, be abejo, bus atsiradusios ne vien paties autoriaus iniciatyva, bet ir dėl redakcijos sugestijų. Jis buvo prašomas rašyti kiek galint konkrečiau, ypač apie vertimų trūkumus, kad visiems būtų iš ko pasimokyti.

Plačios recenzijos, kurioms laikraštis nepagailėdavo beveik viso puslapio, būdavo dviejų dalių (i tokią schemą gal ir redakcija orientuodavo): 1. anotacinė — būdingiausios autoriaus ar veikalo ypatybės; 2. kritinė — trūkumų bei klaidų aptarimas.

Literatūros laikraščio ir iš dalies recenzento pozicija pačioje pradžioje nesutapdavo su leidėjų pozicija. Kadangi iš perdém negatyvaus vertimų nagrinėjimo lengdangi galėjo susidaryti neigiamą opinią apie naujuosius

vertimus ir leidėjų pastangas, recenzijomis leidyklos žmonės ne visada būdavo patenkinti. Argi trūkumų téra naujuose vertimuose? Irodinéta, kad neigiamų atvejų registracija nereikėtų ribotis, šalia to pravartu ir pozityvus nagrinėjimas — derėtų taip pat rodyti, kas gera ir kas sektina.

Vėliau Povilaitis recenzijos rankraštį siusdavo dar leidyklai susipažinti. Tai lemta doro recenzento praktika: *audiatur et altera pars!*

Vertimų baro vedėjas rašė recenzentui su draugišku tiesumu (nors ir su — „Tamsta“!): „Leidykla, žinoma, negali kištis į tai, kaip Tamsta rašai recenzijas ir kokias darai išvadas, bet jeigu jau klausin mano nuomonés, tai patarčiau kiek sušvelninti recenzijos paskutinius abzacus...“¹⁰. Nežinia kas, ir kiek ten sušvelnėjo, bet, matyt, sušvelnėjo. Vis dėlto K. Jankauskui ir dar kartą prireikė dėstyti savo nusistatymą: „Ji [=nauja, dar nespausdinta recenzija] skiriasi nuo ankstyvesnių tuo, kad joje jau yra ne vien tiktai vertimo paklaidų registracija, bet ir sintetinimo. Bet šiaip jau recenziją *не доброжелательная*. Apie redagavimo teigiamybes užsiminta tik pačiame recenzijos gale vienu kukliu sakineliu. Būtų galima daugiau parašyti apie teigiamybes (pavyzdžiu, gyva, žodinga kalba ir to viso pavyzdžiai). Kodėl taip mėgsti duoti nuslydimo pavyzdžius? <...> Man rodos, kad recenzentas turi duoti pilną atlanko darbo įvertinimą“¹¹.

Reikia čia gerai suprasti leidėjų situaciją. Kai leidykla pirmą kartą mūsų literatūros istorijoje taip plačiai buvo pasinešusi į vertimus, pačios didžiosios leidybos šakos vadovas slavistas K. Jankauskas buvo nerte pasinėręs organizaciniame darbe: čia jis pats sudarinėjo rusų klasikų tominių leidimų planus, čia ieškojo vertėjų ar jų darbus tikrino, čia vertėjus ir redaktorius konsultavo. Tačiau tuo metu šalia leidyklos būta ir nervingo irzilumo, niekam nenaudingo skersakiavimo, nelabai grei-

¹⁰ K. Jankausko laiškas P. Povilaičiui 1947.VII.29. — LKLIR, F 66—31.

¹¹ K. Jankausko laiškas P. Povilaičiui 1947.IX.22.— LKLIR, F 66—31.

tai žiūrėta teigiamų leidybos rezultatų, bet mielai kapota vis tos „klaidos“, tikros ir netikros. Dėl to leidyklos žmonės turėjo teisę būti jautrūs ir dėl kritikos principų, ir dėl jos takto.

Negalima tvirtinti, kad ir kritikas nebūtų jutęs kaip reikiant, ko verti geri pavyzdžiai, tačiau tada dar buvo darbo pradžia, o pradžioje visada šiukslės prasišluoja mos, tik paskui kalbama apie visokį gera. Patiko ar ne neigiamas recenzento žodis vertėjams ir leidėjams, bet neabejotinai jis davė gera: leidykla sutankino vertėjų atrankos sietą, pagriežtino priimamą vertimų kontrolę ir jų redagavimą; vertėjai vertė atidžiau ir akyliau, daugiau sklaipydami žodynus ir konsultuodamiesi, turėdami prieš akis kad ir tokią perspektyvą: pakratys dar Povilaitis!

Vėlesnėse recenzijose, aišku, ne be atodairų į leidyklos pageidavimus, recenzentas rašė ir apie teigiamąsias vertimų ypatybes — pasakė gražių žodžių apie kurias ne kurias geras knygas ir iškélé pačius geruosius vertėjus.

Kaip niekada nebuvo seniau, Povilaitis reguliarai atsiliepdavo į visus žymesniuosius verstinės literatūros (prozos) įvykius. Analizavo prozos, daugiausia rusų klasikos, vertimus: A. Čechovo „Dauboje“, M. Gorkio „Vai-kystę“, „Žmonėse“ ir „Makarą Čiudrą“, M. Lermontovo „Prozą“, F. Dostoevskio „Nusikaltimą ir bausmę“, N. Gogolio „Vakarus vienasėdyje ties Dikanka“, „Mirgorodą“, „Peterburgo apysakas“, „Komedijas“, A. Serafimovičiaus „Geležinę srovę“, K. Fedino „Pirmuosius džiaugsmus“ ir „Nepaprastą vasarą“, antologiją „Rusų tarybinė apysaka“...; apžvalgiuose straipsniuose rašė apie L. Tolstojaus „Karą ir taiką“, A. Tolstojaus „Kančių kelius“ (III t.), I. Turgenevo „Raštus“ (VIII t.), M. Bubionovo „Baltaji berža“... Vertino darbus įvairių vertėjų — senų ir jaunu, kartais pradedančių, dar kaip reikiant nesusigaudančių, kas kaip verstina. Tuose nagrinėjimuose jo akiraty buvo tokie vertėjai: M. Miškinis, E. Viskanta, A. Churginas, Vyt. Petrauskas, K. Jankauskas, A. Tiešis, V. Drazdauskas, E. Matuzevičius, T. Šuravinas, V. Jocaitis, A. Vengris, T. Rostovaitė, L. Starevičiūtė, L. Žurauskas, L. Janušytė ir daug kitų, dabar jau diūgusių iš aki-

račio, kurie buvo atėję į verstinę literatūrą kadru ieškojimo laikotarpiu arba kurie į vertimus žiūrėjo kaip į kokias „aukso kasyklas“. Su pastaraisiais „entuziastais“ leidyklai nuo pat pradžios buvo nemaža vargo, o vėliau dėl jų teko susilaukti ir nemalonumą (pavyzdžiu, „Tarybinės rusų apysakos“ recenzija, pasirašyta P. Povilaičio ir D. Rodos, redakcijos buvo gana paaštrinta). — Šalia vertėjų recenzijose buvo taip pat minimi dažnesni vertimų redaktoriai: M. Miškinis, D. Urbas, E. Viskanta...

Povilaičio recenzijos — ne kalbiniai gramatiniai aptarimai, kur vertimas paprastai nagrinėjamas kalbos taisyklingumo atžvilgiu, o literatūriniai — svarstoma originalo ir vertimo adekvatumu atvejai. Dėl netaisyklingos kalbos tik vienas kitas priekaištis, pvz.: *p a s j i* *viskas paséta=viskas paséta*; *p a s s a v e* *namie=namie*; *eiti p a s s a v e* *i m i e g a m q j i=j* *savo miegamq-jl; ji p a s m a n e* *viena (она у меня одна)* =aš ją vieną teturiu... — Vienur (A. Čechovo rinkinio „Dauboje“ recenzijoje) peikiamas barbarizmų vartojimas: „...negalima pagirti redaktoriaus ir už barbarizmus, kurie sąmoningai vartojami šioje knygoje. Tokiems žodžiams, kaip *svietas*, *dūšia*, *latras*, *pečius*, *dyvai*, *bliūdas*, *durnius*, *ružavas*, *gryčia*, *gonkos...*, neturėtų būti vienos rimiame vertime... Vietos koloritui pavaizduoti galima vartoti atitinkamas svetimybes, ir nieko negalima turėti prieš tokius žodžius, kaip *cerkvé*, *ikona*, *urédnikas*, *staršina*, *tarantatas*, *samovaras*, drąsiai galima buvo palikti ir *troika*¹². Taigi žirklės laisvesnės negu ankstesnių kalbos taisytojų: nebijoma *samovaro* (nors seniau tas žodis buvo didelė baisybė, ir vietoj jo konkuroavo *virtuvas* ir *virdulys*), nevengiama *troikos* (kitų verčiamama *trejetu*, *trikinke*), *staršinos* (kitų verčiamama *viršaičiu*)...

Daugiausia recenzijose minima tai, kas vertimą ir vertėjų labiausiai žemina — įvairūs netikslumai ir klaidos. Iš jų matome ne tik atskirų vertėjų originalo ir gimtosios kalbos mokėjimą, darbo stiliją, bet ir dalies ir pokarinių vertimų lygi. Tai autentiški, kantriai ir ižval-

¹² Povilaitis P. A. Čechovo „Dauboje“. — Literatūra ir menas, 1947, kovo 16.

gai išrankioti liudijimai, kurie skatino žmones susimąstyti, o dabar yra gera medžiaga, kalbant apie ne visada lengvus pokarinių vertimų kelius. Taigi — kas tie „netikslumai“ ir „klaidos“?

Visų pirmą tai nelemti nesusipratimai įprastinėje leksikoje ir frazeologijoje (pavyzdžius čia imsime iš įvairių recenzijų): *гобродетель* — *geradarys* (=dorybė); *словотер* — *жоджатринys* (=plerys, zauna, niektauza); *большой палец* — *didysis pirštas* (=nykštys), *индейский петух* — *Indijos veislės gaidys* (=kalakutas); *лошади гру жно рванули* — *draugiškai trūktelėjo* (=sutartinai...); *у ѿм и своего щенка* — *paslimk* savo *šuniukqf* (=sudrausk sutramdyk...). Впрочем, вы так благоразумны, что не могли не сделать такого достойного выбора — *pagaliau jūs tokia išmintinga, jog negalėjote nesuteikti tokios vertingos pirmenybės* (=negalėjote nepasirinkti tokio vertin-
go asmens)... .

Sitokie vertiniai buvo būdingi tik daliai vertėjų — jie rodo, kad tie vertėjai dar nepakankamai mokėjo rusų kalbą; kad ne per atidžiai naudojosi žodynais ar žodine gerai kalbą mokančią konsultacija; kad vietoj to imdavos savaip „analizuoti“ žodį ar frazę ir iš tolimum analogijų droždavo pačių susimeistruotą reikšmę; kad kartais gal neleistinai skubėjo ar buvo paskubinti, nes mat būta skubos, kai leidykloje siekta „tempų“ ir „operatyvumo“. Dėl to tiesiausiu keliu ne vienas įklimpo į pažodiškumą.

Kad vertimui reikalingas geras abiejų kalbų mokėjimas, neginčijama tiesa, aksioma, ir keista būtų, jeigu dabar kas primygintai imtų ją įrodinėti. Bet Povilaičiui vis dėlto reikėjo ją kartoti, ir turbūt dažni kartojimai ne vienam į gera išėjo. Kas norėjo likti vertėju, turėjo, žinoma, nedelsdamas bent paprasčiausią rusų kalbos leksiką ir sintaksę įveikti, na ir toliau neniekinti tokių menkų niekų, kaip atsakingumas, atidumas, kruopštumas, gebėjimas gilintis į tekstą ir jį aiškintis, pagaliau, nuolatinis savo filologinės kultūros kėlimas. Kam tie „menki niekai“ buvo ne prie širdies, tas nuėjo lengvesnio darbo dirbtu. O kitiems, kad ir skaudžiau paliestiems, tas išėjo

į gera: šiandien vienas kitas iš jų yra pirmose vertėjų ir vertimų kritikų gretose.

Nelengvas daiktas vertime yra istorinės, geografinės ir buitinės realijos, įvairūs terminai, frazeologizmai, idiomos, pvz.: чухонское масло — ne *suomiški taukai*, o *sviestas* (M. Lermontovo „Proza“); товарищ прокурора — ne *prokuroro draugas*, o *prokuroro padėjęs* (A. Čechovo „Dauboje“); устав гисциплинарных взысканий — ne *disciplinarinių ieškinii statutas*, o d. *bausmių statutas*; статский советник — ne *etatinis patarėjas*, o *valstybės patarėjas*; управа благочинная — ne *labdaros įstaiga*, o *policijos valdyba*; волосы стали дыбом — ne *plaukai piestu atsistoj*, o *pasišiaušė*; страшный суг — ne *baisus teismas*, o *paskutinis teismas*... Povilaitis itin gebėjo narplioti istorinę terminiją ir frazeologizmus. Nedaug kas, gal tik M. Miškinis, tuo atžvilgiu galėjo su juo lygintis.

Vienur kitur recenzentas pasisako prieš kalbos prieonimą „ryškinimą“ ar „sustiprinimą“: „Kartais vertėjams atrodo, jog autoriaus perdaug paprastai pasakyta“, ir jie įmantriau pasako, pvz.: *веҗеjas lipo ant pasostės* (*полез на козлы*) išversta: *užsirito ant pasostės; ynycruala — pražiopsojo* (=praleido, nežiūrėjo)...

Vertėjai, anot Povilaičio, dažnai „gali nukrypti į vieną iš dviejų kraštutinybių: į per didelį laisvumą, savavališkumą ir į pažodiškumą“. Pirmosios ydos ryškus pavyzdys esąs „Lietuvių tarybinės prozos antologijos“ (1950) vertimas į rusų kalbą: „Perdirbimai, didžiulės kūpiūros, ištisų puslapių priedai negailestingai iškraiپ daugelio rašytojų literatūrinį veidą. Kai kurie darbai, gali sakyti, ne vertimai, o veikiau variacijos, vertėjų ir redaktorių rungtynės su autoriais“. Antraja liga — pažodiškumu — „sunkiau ar lengviau serga dar ne vienas vertėjas“¹³.

Recenzijose priekaištų netruksta ne tik vertėjams, bet ir redaktoriams, šiaip gerai mokantiems abi kalbas, bet per greitai dirbusiems ir dėl to ne viską lyginusiems su originalu arba nepasistengusiems pavienodinti net vertimų kalbos, kur to vienodumo reikėjo. Štai Povilaičio

¹³ Povilaitis P. Vertimo darbo gairės.— Literatūra ir menas, 1952, vasario 17.

nuomonė dėl rinkinio A. Čechovo „Dauboje“ redagavimo (redaktorius E. Viskanta):

„Redagavimas galėjo būti rūpestingesnis. Gausu praleidimų: vien tik „Dauboje“ jų daugiau kaip 15 — praleisti ne tik atskiri, kartais labai svarbūs žodžiai, bet ir ištisi sakiniai. Tirkinių vardų rašyba gana palaida: rašoma Steponas ir Stepanas, Mykolas Savičius ir Michailas Savičius, Varvaruška ir Aksinutė, Sergiejevna ir Timofejevna, Katė ir Nadia, Starčenko ir Kovalenka...“¹⁴

Arba dėl M. Lermontovo „Prozos“ redagavimo (redaktorius M. Miškinis):

„Mes nežinom, kaip šie vertimai atrodė, prieš patekdami į redaktoriaus rankas, bet ir dabar su jais būtų pakankamai darbo, ypač su „Vadimu“ ir „Kunigaikštine Ligovskaja“. Neatrodo, kad redaktorius labai stipriai būtų tikrinęs vertimus su originalu. Šitai liudija ir gausybė praleidimų. Reikia pasitaisyti vertėjams, bet reikia pasitaisyti ir redaktoriams, kad vertimus tikrai būtų galima vadinti meniniais vertimais. Redagavimo darbas yra didžiai atsakingas, ypač turint reikalą su jaunu, neprityrusiu vertėju, todėl į šį darbą reikia žiūrėti labai rimtai.“¹⁵

Užstat labai teigiamai įvertinta F. Dostoevskio „Nusikaltimo ir bausmės“ redakcija (redaktorius D. Urbas, iš tikruju ne tik redagavęs, bet ir perdirbęs vertimą, taip pat antruoju vertėju): „Vertime gyvai jaučiamą originalo atmosferą. Vertimo kalba, kaip ir originalo, labai žoddinga ir vaizdi. Jame apstu retu ir net pirmą kartą sustinkamų, matyt, paties redaktoriaus šiam reikalui pasidarytų žodžių... Kiti labai vaizdingi ir savo vietoj tinka, sakysim: visi kažką *tarpusavy ar mazavo*; čia pat *gatvėje plėvinėjo balsai keikdamas girlas kareivis*; ir mūsų Aleną aną savaitę bus kirviu užkuukięs; pagaliau *isiro pštė čia*; kažkas *linksma ir sukta blaktelėjo veidu*; *sumurkšlinta fizionomija*. Randame gražiai literatūriškai išverstų patarlių, idiomų.

¹⁴ Povilaitis P. A. Čechovo „Dauboje“. — Literatūra ir menas, 1947, kovo 16.

¹⁵ Povilaitis P. Lermontovo „Proza“. — Literatūra ir menas, 1947, birželio 8.

Gyveni žmogus, ir mokaisi žmogus (Век живи, век учись); pasipustytu padus (гать тягы); ausys negirdėjo, akys neregėjo (Слухом не слыхать, видом не видать). Dostojevskio frazė vertime gerai perteikta; originalo sakiniai vertime neskaldomi ir neplakami į krūvą, o tai gana reta dorybė mūsų vertėjų tarpe“ [pateikiama pavyzdžiui be specialaus parinkimo du gerai formuoti periodai]¹⁶.

Kai ankstesni geri vertėjai buvo žinomi iš seniau ir jų vertimus skaityojai mielai émë į rankas, nauji vertėjai ne taip greitai buvo pastebimi. Povilaitis pažymėdavo senųjų vertėjų nuopelnus, bet stengési iškelti ir jaunus gabius žmones. Čia pacituosime kelias vienų ir kitų charakteristikas, kurios bus tik ar ne pirmieji platesni vertėjų apibūdinimai.

Apie M. Miškinį, žinomą vien iš prieškarinio „Mirusių sielių“ vertimo, raše: „Vakarų“ vertimas, nors ir néra šimtu procentų tobulas, vis dėlto atliktas kultūringai, žmoniškai. Vertėjas parodė nemažą rusų kalbos mokėjimą, nemažą išradinumą kovoje su nuolatiniais sunkumais. Vertimo kalba taisyklinga. Žodynai pakankamas... Prasminių klaidų visai mažai... Originalo ritmika perteikta gana vykusiai“¹⁷.

O „Mirgorodo“ vertimas „dar kruopščiau ir rūpestingiau atliktas. Vertėjas gerai moka abi kalbas, gerai įsi-jaučia į autoriaus vaizduojamą pasaulį <...>, atkuria vaizdus; sąziningai perteikia jo frazę <...>, nemégina apeiti sunkių vietų, tyčia jis nieko nepraleidžia, nesitenkina apytikriai atpasakodamas, bet kiekvienam autoriaus sakiniui stengiasi ir beveik visuomet suranda adekvatinę lietuvišką sakinių“¹⁸.

A. Tieši, kuris gana rimtai pasirodė tik po karo, Povilaitis be jokių rezervų vien teigiamai įvertino: „A. Tiešio vertimas [K. Fedino „Nepaprasta vasara“] atliktas kruopščiai, rūpestingai, stilingai, vertėjas pilnutilai perteikia autoriaus frazę, kūrinio nuotaiką; vertimo kalba

¹⁶ Povilaitis P. „Nusikaltimas ir bausmė“. — Literatūra ir menas, 1947, spalio 21.

¹⁷ Povilaitis P. Pirmosios Gogolio apysakos. — Literatūra ir menas, 1947, sausio 17.

¹⁸ Povilaitis P. Gogolio „Mirgorodas“. — Literatūra ir menas, 1948, balandžio 19.

natūrali, aiški, niuansuota, neturi specifinio vertimiškos kalbos kvapo, kuriuo kartais dar padvelkia mūsų vertmai. A. Tiešis parodo didelį išradigumą ir kūrybingumą, perteikdamas kad ir ilgiausius periodus, gali sakyti, visada surasdamas teisingą ir taiklą atitikmenį. Kurį beatsiverstum puslapį, visur tekstas skamba ir fediniškai, ir lietuviškai... A. Tiešis ir šiuo savo darbu pasirodo kaip labai gabus, kultūringas, aukštos klasės vertėjas.¹⁹

Apžvalginame straipsnyje pavyzdžiu jauniems ir seniem vertėjams iškeliami E. Viskanta ir Vyt. Petrauskas: „Rūškaną rytą“ (A. Tolstojaus „Kančių kelias“, III t.), kaip ir „Kara ir taika“, reikia laikyti vienu iš geriausią pastarojo laiko prozos vertimų. Vyt. Petrauskas yra didelės kultūros vertėjas, ir iš jo, kaip ir iš E. Viskantos, mūsų jaunieji — ir tūlas iš senesniųjų — gali daug ko pasimokyti²⁰.

Povilaičiui taip pat rūpėjo bendresni vertimų praktikos klausimai. Antai jis pagrįstai prikiša neleistiną didesnio veikalo skaldymą keliems vertėjams. Iš pradžios leidyklai tai buvo bėdos atvejai, teikę patogumų: dali-jant knygas keliems vertėjams, ir operatyviau buvo jos parengiamos, ir daugiau žmonių patenkinama (ar išbandoma). Tačiau tokia laikina leidybinė ir buhalterinė praktika ilgainiui virto pastoviu nerimtu literatūros darbo metodu, kurio niekas leidykloje, deja, nebekvestino. Taigi vis po du vertėjus sodinta prie K. Fedino „Nepaprastos vasaros“, R. Džovanjolio „Spartako“, V. Šiškovo „Rūšciosios upės“ ir kt., o prie Dž. Golsvorčio „Forsaitų sagos“ ir D. Furmanovo „Maišto“ — net po tris. Povilaitis teisingai aiškina: „Du vertėjai niekuomet vie-nodai neišvers to paties kūrinio, vertime visuomet bus žymu ir vertėjo veidas, kad ir kažkaip vertėjas stengtusi išsižadeti savo individualybės ir susilieti su autoriumi“²¹. Ypač ryškus tokio netikusio skaldymo pavyzdys yra V. Šiškovo romano vertimas. Labai savito bražo rašy-

¹⁹ Povilaitis P. Kelkime vertimų kultūrą.— Literatūra ir menas, 1952, birželio 29.

²⁰ Povilaitis P. Kelkime grožinės prozos vertimų lygi.— Literatūra ir menas, 1950, balandžio 12.

²¹ Povilaitis P. Gerinti grožinės prozos vertimų darbą.— Literatūra ir menas, 1954, rugėjė 25.

tojas buvo dvejopai interpretuojamas, ir gauta: du vertėjai — du Šiškovai...

Povilaičiui teko aiškinti ir gana aiškią tiesą, kad vers-tina tik iš originalo. „... pas mus gana dažnai verčiama iš kito vertimo, nors atsirastų žmonių, mokančių origi-nalo kalbą ir galinčių iš jos sėkmingai versti“²². Tam priekaištui paremti tiktų kad ir minėtas R. Džovanjolio „Spartakas“, verstas iš rusų kalbos, nors italų prozai versti buvo žmonių, mokančių italų kalbą.

Savo recenzijoje Povilaitis žymiems vertėjams ne-šykštėjo giriamųjų epitetų: „kultūringas vertėjas“, „di-delės kultūros vertėjas“... Tačiau šalia vertimo kultūros jis pageidavo ir leidybos kultūros. Sakysim, istori-niams ir buitiniams romanams rekomendavo dėti plates-nius komentarus. Leidyklos darbo pradžioje, žinoma, tai buvo sunkus uždavinys — nebuvo kam juos savarankiš-kai rengti. Bet dėl jų tikslingumo vargu ar galėjo kas ir tada abejoti.

Autoritetingą vertėją leidykla kviesdavos pareikšti nuomonę svarbesniais darbo momentais tai žodžiu, tai recenzijomis. Iš tokios pagalbos minėtinis dvi M. Gorkio „Raštų“, I ir II tomų (1953) recenzijos. Povilaitis, ši bei tą rekomendavęs (pvz., istorinius terminus keisti ir kt.), sau išprastu tiesumu nupeikė neracionalų darbo suprasti-nimą, kada recenzuoti duodamas ne rankraštis, o skiltinė korektūra: recenzentas, gavęs surinktą tekstą, jaučiasi suvaržytas, nebegalii daugiau ko siūlyti, turi tik žiūréti, kas „būtinai taisytina“, nepaisyti smulkesnių pagerini-mų²³.

Be recenzijų, leidykla Povilaičiui kartais siūlydavo at-sakinėnius vertimus redaguoti. Povilaitis redagavo: L. Tolstojaus „Karas ir taika“, I t. (1949), N. Karamzino „Vargė Liza“ (1950) ir M. Šolochovo „Pakelta velėna“ (1951). Tai buvo gero specialisto talka. Tik, deja, ne vi-sur ja buvo galima pasiremti. Sakysim, redaktorius rim-tai siūlė „Pakelta velėnq“ («Поднятая целина») keisti į „Išplėsti dirvonai“ (arba „Plēšiniai“, plg. latvių „Plēsumi“). Sio pagrindo siūlymo nepaklausyta vien dėl to, kad ne-

²² Ten pat.

²³ LKLIR, F 66—13.

kūrybiškas vertinys jau buvo įsigalėjęs kaip tariamai lietuviškas atitikmuo. Pakeistas pavadinimas būtų kurį laiką kėlęs maišaties skaitytojų ir bibliografų galvose, minint M. Šolochovo veikalus. („Pakeltą veléną“ jau esu skaitęs. Tai „Išplėsti dirvonai“ naujas romanas?“) O bibliografams vis būtų reikėję nurodinėti „Pakeltos velénos“ ir „Išplėštų dirvonų“ ryšį. Taip ir liko. Kartais mat būna taip, kad kalbos klaida ar šiaip koks įtartinas kalbos reiškinys ilgametėje vartosenoje virsta „normaliu“ kalbos faktu.

Povilaitis dirbo atsakingu laikotarpiu, kai leidėjams ir vertėjams labai dideliame vertimų plote reikėjo dar ieškotis tikrojo kelio. Ivairiopas Povilaičio darbas buvo tvirta ir sveika parama mūsų vertimų kultūrai. Jis stengėsi koreguoti be įsigalinti tariamo tikslumo metodą. Reikalaudamas, kad vertimai būtų rimtas literatūros darbas, daug kuo prisdėjo prie verstinės literatūros gerinimo ir sveikos atmosferos sudarymo.